

Marcin Spyra*

TRWANIE I PRZEMIJANIE ARCHITEKTURY MIASTA W KONTEKŚCIE METODOLOGII PROJEKTOWYCH

CONSTANCY AND VANISHING OF THE ARCHITECTURE OF THE CITY IN THE CONTEXT OF DESIGN METHODOLOGIES

Artykuł podejmuje tematykę architektury współtworzącej transformującą się przestrzeń miejską. Spoglądając na nią w kontekście jej trwania i przemijania, odnajdujemy ogromną dynamikę cechującą tą transformację. Biorąc pod uwagę czasy kryzysu ekonomicznego oraz szybki rozwój obszarów zurbanizowanych, istotne wydaje się poszukiwanie nowego spojrzenia na miasto i architekturę. Istotne jest zrozumienie procesów kształtujących daną przestrzeń i poszukiwanie adekwatnych dla niej metod projektowych.

Słowa kluczowe: trwanie i przemijanie przestrzeni miejskiej, metodologie projektowe, architektura miasta

The paper describes the architecture of the transforming city. While looking at it in the context of continuance and vanishing, we can easily discover great dynamics of this process. In the current uncertain times, it is important to search for new approach to issue of the architecture of the city. It is also important to understand processes shaping our surrounding urban environment and to define proper design methodologies.

Keywords: constancy and vanishing of urban space, design methodologies, the architecture of the city

The Word as changed, can planning change?

Aby zrozumieć współczesny proces trwania i przemijania architektury współtworzącej przestrzeń miejską, warto cofnąć się w czasie do początku lat 90. ubiegłego stulecia. Na łamach *Landscape and Urban Planning* w roku 1992 Manuel Castells sformułował pytanie: *Świat się zmienił, czy planowanie może się zmienić?* (Castells 1992). Pytanie zostało postawione przez Castells'a w okresie, kiedy słynna stała się teza zaprezentowana przez Francisa Fukuyamę mówiąca

o końcu historii (Fukuyama 1992). Publikowane w latach 90. kolejne popularne pozycje literaturowe entuzjastycznie odnoszące się do procesów globalizacji, z których bodaj największą sławę zyskał felietonista New York Times'a Thomas Friedman, utwierdzały nas w optymistycznym przekonaniu o tryumfie liberalnej wizji rozwoju gospodarczego (Friedman 1999).

Obecna sytuacja społeczno-ekonomiczna uzmysławia wszystkim, że konieczność poszukiwania nowych metod planistycznych i projektowych pozostaje

* Spyra Marcin, dr inż. arch., Politechnika Opolska, Wydział Budownictwa.

nada aktualna, również w kontekście trwania i przemijania architektury współtworzącej przestrzeń miejską. Obszary zurbanizowane poddawane są nieustannym przemianom, które co rusz stają się bardziej dynamiczne. Fragmenty miast przemijają, pustoszeją, a tworzone są nowe dzielnice i nowe obiekty. Wszystko to odbywa się na tle dynamicznego rozwoju gospodarczego świata.

Otwartym pozostaje pytanie w jaki sposób powinniśmy analizować przestrzeń miejską, definiować problemy z nią związane i poszukiwać metod ich rozwiązywania? Zagadnienie to widziane poprzez pryzmat dynamicznej urbanizacji świata staje się jeszcze bardziej istotne. Intensywnie urbanizujące się miasta w Chinach, czy Indiach stanowią nie lada wyzwanie dla planistów, o którym należy dyskutować w kontekście poszukiwania adekwatnego modelu zrównoważonego rozwoju (Antrop 2006).

Spojrzenie na przestrzeń zurbanizowaną

Co to jest miasto?

Zastanawiając się nad definicją miasta, która może okazać się pomocna w zrozumieniu procesów, jakie je obecnie kształtują, spośród wielu dostępnych w fachowej literaturze, warto odnieść się do spojrzenia zaprezentowanego przez Aldo Rossiego: *Miasto (...) jest definiowane poprzez architekturę. Mam tu na myśli nie tylko widoczny obraz miasta i kolekcję tworzącej go architektury, ale architekturę jako konstrukcję, konstrukcję miasta tworzoną przez lata.* Kontrastując miasto i architekturę go tworzącą z upływem czasu, Rossi zwraca uwagę na dynamikę przemian struktury miejskiej objawiającą się destrukcją fragmentów miasta, zmianą funkcji pewnych dzielnic, porzuceniem domów, tworzeniem się na gruzach dotychczasowej zabudowy nowych obiektów. Píše również o różnorodnych procesach spekulacyjnych wpływających na przestrzeń miejską (Rossi 1982).

Kontynuując to myślenie, można nawiązać do popularnego ujęcia miasta jako ekosystemu formowanego przez fizyczne, ekonomiczne i etyczne procesy, które zaistniały w określonej lokalizacji i w określonym czasie. Porównując ekosystem miasta do ekosystemu, jaki znamy z otaczającej nas natury, istotna wydaje się być różnorodność i dynamika ich elementów składowych. Różnorodność ta nie powstaje z dnia na dzień. Jest ona wytwarzana w perspektywie długiego czasu. Stabilność architektury współtworzącej miasto jest iluzją. Miasto nie jest statycznym tworem, tylko podlega nieustannym dynamicznym przemianom, a tworzące go elementy (również architektoniczne) zmieniają swoje relacje (Jackobs 1993).

Ponadto definicja miasta jako mozaiki różnorodnych obszarów społecznych jest charakterystyczna dla orientacji ekologicznej (ekologii społecznej) będącej jedną z najciekawszych orientacji teoretycznych i metodologicznych w socjologii miasta. Struktura miast przedstawiana jest przy pomocy różnorodnych, atrakcyjnych graficznie map i wykresów. Podczas analizowania miasta i opisywania procesów z nim związanych często stosowane są terminy zaczerpnięte z nauk przyrodniczych (Majer 2010).

Konkludując, trudno mówić o dobrze funkcjonującej, przyjaznej dla użytkownika, atrakcyjnej formalnie i funkcjonalnie architekturze tworzącej miasto bez spojrzenia na nią w perspektywie określonego czasu, w jakim ona powstawała i bez zrozumienia procesów jakie zachodziły i zachodzą podczas jej powstawania.

Płynna przestrzeń miasta

Wspólnym elementem przywołanych powyżej definicji miasta jest odniesienie się do jego zmienności (płynności) i mnogości elementów, które tworzą mozaikę miejską. Poszczególne elementy mozaiki czy też poszczególne warstwy składające się na przestrzeń miejską, pozostają ze sobą w określonych relacjach. Umiejętność zrozumienia tych relacji wydaje

się być kluczem do zrównoważonego podejścia do projektowania architektury, obszaru przestrzeni miejskiej, czy też w większej skali do planowania rozwoju regionu [1].

Zwiększająca się dynamika przemian przestrzeni miejskiej oraz architektury, która ją współtworzy, postępująca szybko urbanizacja świata to dodatkowe argumenty wskazujące na konieczność ciągłego krytycznego spoglądania na architekturę miasta. Takie spojrzenie inspirowane do zadawania krytycznych pytań związanych z architekturą miasta, sposobem funkcjonowania przestrzeni miejskiej i procesami które miasto kształtowały i kształtują. Skłania również do poszukiwania ukrytego potencjału rozwojowego całego miasta, czy też jego fragmentu.

Metodologie projektowe

W jaki sposób poruszać się w mozaice elementów (warstw) tworzących miasto, bądź inną przestrzeń naznaczoną ludzką działalnością? Jak projektować, aby w sposób zrównoważony wpisywać się w zastane realia, które tworzyły się przez wiele lat? W jaki sposób projektowana architektura może stać się nierozdzielalnym elementem miasta, a nie tylko jego kolejną „wizytówką”?

Projekty studenckie

Inspiracją do nowego spojrzenia na zagadnienie studenckich projektów związanych z przestrzenią miejską był pobyt studialny na Uniwersytecie w Kassel oraz na Arkitektur-og designhøgskolen w Oslo (AHO). Szczególnie Norweska uczelnia dysponuje bogatym doświadczeniem związanym z analitycznym podejściem do zagadnień projektowania w środowisku zurbanizowanym.

Postrzeganie przestrzeni regionu, aglomeracji czy też miasta jako mozaiki elementów, które przez lata trwania takiego miejsca odegrały i odgrywają obecnie określoną w nim rolę, jest charakterystyczne dla

analitycznego podejścia do projektowania proponowanego na AHO. Istotniejsze podczas pracy nad projektem jest zdefiniowanie problemów związanych z określoną lokalizacją, zrozumienie procesów tworzących miasto bądź region i wpływających na jego architekturę, niż ostateczny *designerski* kształt projektu. Elementem pracy nad projektem jest graficzna wizualizacja („mapowanie”) zgromadzonej na temat obszaru wiedzy.

Ważne dla studentów są pytania: Jak jest twoja myśl przewodnia? Jak jest historia, którą chcesz opowiedzieć przy pomocy swojego projektu? W jaki sposób odnosisz się przy jej pomocy do specyfiki miejsca, w którym projektujesz? Warto stawiać sobie takie pytania, nie tylko podczas pracy ze studentami [2].

Codzienna praktyka projektowa

Wpasowanie się przy pomocy projektu w długo-trwałe procesy tworzące określone miejsce wymaga jego zrozumienia i posiadania określonej wiedzy na jego temat. Wiedza taka jest często rozproszona i trudna do sprawnego ogarnięcia. Umiejętność prowadzenia dialogu pomiędzy mieszkańcami, decydentami, przyszłymi użytkownikami wydaje się być nie do przecenienia jeśli chodzi o możliwość zrozumienia problemów związanych z określonym miejscem i wykorzystania tej wiedzy podczas projektowania.

Spoglądając na dynamicznie transformujące się środowisko zurbanizowane, dobrze jest zwrócić uwagę na konieczność nawiązania ścisłego dialogu i współpracy pomiędzy sektorem administracji, sektorem badawczo – rozwojowym, deweloperami i właścicielami nieruchomości, który powinien mieć na celu współtworzenie zrównoważonego środowiska zurbanizowanego (Dramstad W. E., Wendy J. F., 2011).

Zastosowana w kilku projektach przestrzeni miejskiej metodologia o nazwie *Akupunktura Projektowa* wpisuje się w potrzebę nawiązania współpracy pomiędzy użytkownikami, a projektantami przestrzeni

miejskiej. *Akupunktura Projektowa* opiera się na precyzyjnej ingerencji projektowej przy pomocy obiektów małej architektury i iluminacji architektonicznej w dokładnie określonych miejscach przestrzeni miejskiej (Czora, Spyra 2009). Projektowane elementy architektoniczne powinny wpisać się w istniejącą mozaikę tworzącą daną przestrzeń. Doświadczenia wyniesione z opracowanych przy jej pomocy projektów skłaniają do stwierdzenia, że mocną stroną tej metody jest możliwość efektywnego odświeżenia wizerunku projektowanej przestrzeni poprzez dyskretne, ale zdecydowane operowanie formą architektoniczną. Ponadto doświadczenia wskazują na ryzyko nadmiernego i zbyt rozrutnego operowania nowymi formami architektonicznymi w zastanej przestrzeni, co wzbudzało obawy jej użytkowników przed ztraceniem jej oryginalnego charakteru.

Podczas projektowania istotna jest umiejętność twórczego ustosunkowania się do dynamiki określonego miejsca. Różnego rodzaju metodologie projektowe, ułatwiające prowadzenie dialogu, zachęcające różnych użytkowników (aktorów) przestrzeni do dyskusji nad projektem, są istotne i pomocne. Nie można jednak zapominać o architekturze określonego miejsca, która jest współtworzona przez zebrane i uporządkowane informacje, dane, scenariusze, historie z nim związane (Bunschoten 2005).

Podsumowanie

Spoglądając na architekturę współtworzącą przestrzeń miejską, warto widzieć ją jako jeden z elementów mozaiki miejskiej, która powstawała przez wiele

lat. Podlegała ona nieustannym przemianom związanym ze zmieniającą się sytuacją ekonomiczną, polityczną czy też społeczną. Co więcej każde miasto to również zbiór historii jego mieszkańców, ich wspomnień i emocji z nim związanych (Rossi 1982). To również jest element mozaiki miejskiej. Spoglądając na miasto i jego architekturę w takim kontekście oraz pamiętając o coraz szybciej postępującej urbanizacji świata i niepewności niesionej przez kryzys ekonomiczny, warto pochylić się nad problemem nowych metodologii projektowych.

Proces zdefiniowania problemów związanych z określoną lokalizacją powinien stanowić podstawę przemyślaných działań projektowych w przestrzeni miejskiej. „Zrozumienie” określonej lokalizacji, spojrzenie na jej architekturę w kontekście procesów jakie poprzedzały jej powstanie, umiejętność zadawania krytycznych pytań dotyczących architektury miasta, powinno być ważnym elementem procesu porządkowania wiedzy dotyczącej danego miejsca. Najróżniejsze graficzne metody obrazowania (mapowania) zgromadzonej wiedzy stają się ważną metodą pomagającą prowadzić twórczy dialog pomiędzy projektantami a pozostałymi uczestnikami procesu tworzenia nowej architektury miejskiej. Dokładna analiza przestrzeni, w której osadzony jest projekt, powinna pozwolić na odkrycie jego nowego potencjału rozwojowego. Może to zaowocować nie tylko interesującymi rozwiązaniami architektonicznymi, ale przede wszystkim architekturą realnie odpowiadającą na potrzeby miejsca i harmonijnie współtworzącą mozaikę miejską.

PRZYPISY

[1] Porównaj projekt „Mosaic Region” opracowany przez biuro Dahl & Uhre Arkitekter i 70°N Arkitektur dla regionu Øresund (<http://dahluhre.blogspot.com>).

[2] Metodologia projektowa oparta o dokładną analizę pro-

cesów kształtujących zurbanizowany obszar przygranicza polsko-czeskiego położonego w obrębie Euroregionu Pradziad, zostanie zastosowana podczas przygotowywanych przez Politechnikę Opolską i Wysoką szkołę bańską – Technická univerzita z Ostravy studenckich warsztatów projektowych.

BIBLIOGRAFIA

- Antrop M., *Sustainable Landscapes: contradiction, fiction or utopia?* [w:] *Landscape and Urban Planning* 2006 (75), s. 187–197.
- Bunschoten R., *Points, Spirals and Prototypes* [w:] Jones P.B., Petrescu D., Till J. *Architecture and Participation*, Nowy York 2005, s. 235–246.
- Castels M., *The Word as changed, can planning change?* [w:] *Landscape and Urban Planning* 1992 (22), s. 73–78.
- Czora G., Spyra M., *Park Światta – kreowanie nowego wizerunku miast*, materiały konferencji naukowej Odnowa Krajobrazu Miejskiego ULAR 4, Gliwice 2009, s. 43–56.
- Dramstad W. E., Wendy J. F., *Landscapes: Bridging the gaps between science, policy and people* [w:] *Landscape and Urban Planning* 2011 (100), s. 330–332.
- Friedman T., *The Lexus and the Olive Tree*, Nowy York 1999.
- Fukuyama F., *The end of history and the last man*, Nowy York 1992.
- Jackobs J., *The Death and Live of Great American Cities*, Nowy York 1993, s. 16–17.
- Majer A., *Socjologia i przestrzeń miejska*, Warszawa 2010, s. 85–95.
- Rossi A., *The Architecture of the City*, Nowy York 1982, s. 21, s. 130–131.